

УДК 37.016:81'243:377.3:159.9

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ (на основі курсу «Теорія та практика перекладу»)

Яременко-Гасюк О.О., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Стаття описує особливості дидактичного забезпечення процесу навчання та формування іншомовної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання з урахуванням положень когнітивної психології, що вивчає процеси сприйняття й отримання нового знання, а також пояснює механізми мислення. Розглядається авторська методика педагогічного дизайну системи занять з іноземної мови (англійська), поєднаних загальною дидактичною метою, що враховує такий психологічний конструкт, як когнітивні схеми, за допомогою яких людина отримує, аналізує та засвоює інформацію.

Ключові слова: інформаційно-освітнє середовище, іншомовна компетентність, педагогічний дизайн, когнітивна психологія.

Статья описывает особенности дидактического обеспечения процесса обучения и формирования иноязычной компетентности будущих педагогов профессионального обучения с учетом положений когнитивной психологии, изучающей процессы восприятия и получения нового знания, а также объясняет механизмы мышления. Рассматривается авторская методика педагогического дизайна системы занятий по иностранному языку (английский), объединенных общей дидактической целью, учитывающая такой психологический конструкт, как когнитивные схемы, с помощью которых человек получает, анализирует и усваивает информацию.

Ключевые слова: информационно-образовательная среда, иноязычная компетентность, педагогический дизайн, когнитивная психология.

Yaremenko-Gasiuk O.O. PSYCHOLOGICAL ASPECT IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING OF FUTURE TEACHERS OF VOCATIONAL TRAINING

The article describes the peculiarities of learning process didactic providing and the formation of foreign language competence of future teachers of vocational training, considering cognitive psychology that studies the processes of perception and obtaining new knowledge and explains the mechanisms of thinking. We consider the author's method of system of lessons teaching design in a foreign language (English), with a total combined didactic purpose, taking into account the psychological constructs such as cognitive schemes by which a person receives, analyzes and assimilates information.

Key words: information-educational environment, foreign language competence, teaching design, cognitive psychology.

Постановка проблеми. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій у контексті інформаційно-освітнього середовища можна розглядати як те, що найбільш відповідає сучасному змістові будь-якої професійної освіти. Такий підхід передбачає створення оптимальних умов для розвитку в особистості, що навчається, здатності до навчання упродовж усього життя,

уміння використовувати автентичну інформацію, самостійно аналізувати і критично осмислювати реалії професійної підготовки. Основним компонентом цієї системи освіти є різнобічний професійний розвиток особистості майбутніх педагогів професійного навчання за рахунок активного входження у практичну складову володіння стратегіями ефективною міжособистісною,

Таблиця 1

Система знань	Навчальна дисципліна	Інформаційно-освітнє середовище
Перша підсистема (основні поняття про дисципліну – сукупність знань – створення когнітивних схем)	вступний курс із дисципліни	інформаційна грамотність
Друга підсистема (категорії навчальної дисципліни)	основний курс	застосування ІТ у навчанні
Досягнення мети навчання		

міжкультурної та професійної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку із широким застосуванням інформаційних технологій у навчальному процесі та створенням на їх основі ефективних освітніх стратегій постає проблема дидактичного забезпечення процесу навчання і врахування низки дидактичних принципів взаємодії студентів вищих педагогічних закладів та інформаційно-освітнього середовища.

Г.М. Шампанер зазначає, що, незважаючи на різні підходи до розробки комп'ютерних програм навчального призначення, необхідним є вирішення питань розробки теоретичних основ їх створення та використання, методики їх застосування у реальному процесі навчання, системи критеріїв оцінки корисності таких занять [12, с. 23]

тощо. Виходячи з результатів свого аналізу, ми вважаємо, що під час розробки таких програм їхні автори часто недостатньо враховують специфіку окремих компонентів навчального процесу, не беруть до уваги психологічні аспекти навчального процесу з використанням інформаційно-комунікативного середовища.

Найбільш продуктивною для навчання із застосуванням інформаційно-освітнього середовища та інформаційних технологій є, на нашу думку, когнітивна психологія, що вивчає процеси сприйняття і мислення, які ініціюються під час навчання і призводять до отримання нового знання, а також пояснює механізм мислення.

Р. Солсо писав, що «когнітивна психологія вивчає те, як люди отримують інформацію про світ, як ця інформація може нада-

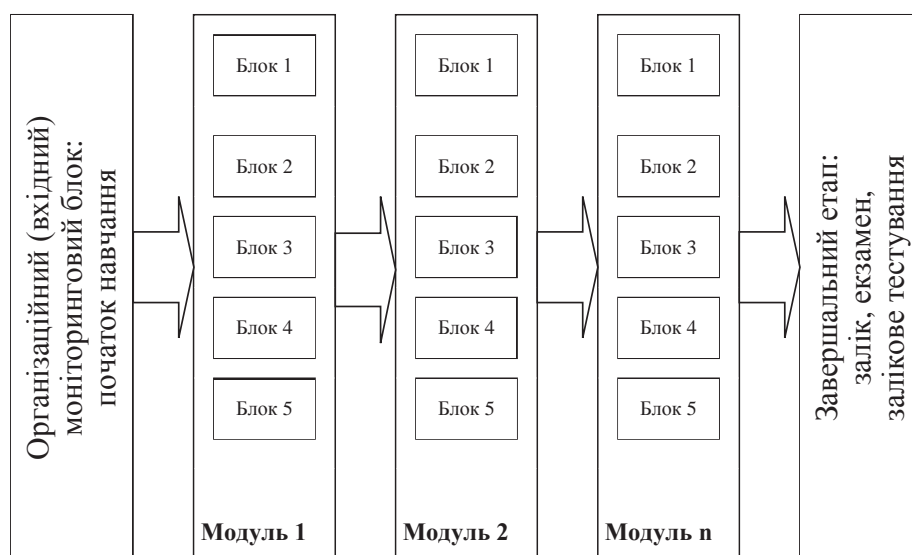

Схема 1

Таблиця 2

Назва рівня	Тип мислення	Характеристика рівня
високий рівень	творчий тип мислення	можуть вирізняти істотні ознаки фактів, явищ, ситуацій, аргументувати їх, можуть прогнозувати результат та приймати власне рішення
достатній рівень	репродуктивно-творче мислення	можуть вирізняти істотні ознаки фактів, явищ, обставин, ситуацій, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки і залежності, але недостатньо аргументують свої рішення, прогнозують можливі результати
середній	репродуктивне мислення	можуть вирізняти суттєві, істотні ознаки явищ, фактів, обставин, ситуацій, але не завжди можуть прогнозувати, не виходять за межі відомих правил, вважають за краще діяти за зразком
низький	інтуїтивне мислення	важко визначити істотні ознаки фактів, ситуацій, обставин, діяльність підпорядкована інтуїції

Таблиця 3

Компоненти навчальної діяльності	Назва методу: ОПОРА – BASIS	Вид діяльності	Іншомовний складник діяльності	Форми організації навчання
мотиваційний	O – B	орієнтувати студента (дати ясну структуру предмета, показуючи значення проблеми і підтримуючи інтерес, виходячи з вихідного моніторингу);	backing – поєднання нової інформації зі старою, вичленення складових частин, структури нової інформації, персональні оцінки, асоціації, пов'язані з новою інформацією	організаційне заняття на початку модуля чи на початку лекції
когнітивний	P – A	презентувати матеріал (ввести нові знання у раніше засвоєний контекст)	assist performance – написання ключових слів чи концепцій у формі планів, графіки, аббревіатур для підтримки	лекція у вигляді презентації + використання відеоматеріалів
конативний	O – S	обміркувати (навести приклади і дати необхідні пояснення як це «працює», спонукаючи до знаходження та вибору нової порції інформації)	substitution – субституція (заміна) у формі виокремлення альтернативних підходів, зміна планів, слів чи фраз для виконання завдання	семінарське заняття + доповіді + обговорення труднощів, що виникли та спонукання до знаходження нових шляхів
корегуючий	P – I	розвинути (дати додатковий матеріал для закріплення і перевірки розуміння матеріалу та (само) контролю засвоєння)	inferencing – виявлення інформації для розвитку здогадки про значення чи функції незнайомих елементів, відтворення інформації, якої не вистачає	тестування + індивідуальне завдання + науковий пошук
креативний	A – S	апробувати (підтвердити відповідність досягнутого знання необхідному рівню шляхом включення у реальну тренувальну ситуацію)	saving – перенесення попередньо засвоєних знань для нових підходів до вирішення мовних завдань	студентські презентації + творчий переклад + підготовка вебінарів + закріплення досягнутого рівня

ватися людиною, як вона зберігається у пам'яті і перетворюється на знання, як ці знання впливають на нашу увагу і поведінку. Вона охоплює увесь діапазон психологічних процесів – від відчуттів до сприйняття, розпізнавання образів, уваги, навчання, пам'яті, формування понять, мислення, уяви, запам'ятовування, мови, емоцій і процесів розвитку; вона охоплює усілякі сфери поведінки» [9, с. 28].

Когнітивна психологія вивчає процеси сприйняття, переробки, зберігання і застосування інформації людиною під час взаємодії із зовнішнім світом [9, с. 74]. Основна її мета – інтелектуальний розвиток у процесі засвоєння систематичного наукового змісту [1, с. 46].

У цьому сенсі когнітивна теорія навчання постає підґрунтям, теоретичною основою такого сучасного напрямку у методиці, як педагогічний дизайн. Адже, за визначенням В.П. Тименка, педагогічний дизайн (навчальне проектування) – це «метод реалізації проектувальної функції дидактики,

що зорієнтована на художньо-естетичні, лаконічні і ємкі способи передачі інформації її носіями: вербальними, графічними, структурними (речовинними)» [10, с. 135]. Основною метою педагогічного дизайну є підвищення ефективності і результативності представлених навчальних матеріалів, розширення когнітивних можливостей студентів, сприяння збільшенню обсягу і якості матеріалу, що засвоюється.

Педагогічний дизайн є проектуванням сучасного інформаційно-освітнього середовища, суб'єктивної віртуальної реальності, що зумовлена домінуючими профілями особистісної спрямованості (ділова, особистісна, соціальна), видами перцептивного сприймання (аудіального, візуального, кінестетичного), особистісно-ціннісними конструктами, які надає віртуальне середовище (абстрактними, сюжетними, конкретними тощо) [10, с. 138]. Отже, педагогічний дизайн – це цілісний процес аналізу

потреб і цілей навчання, розробка системи способів передачі знань для задоволення цих потреб.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суть когнітивної теорії диктує необхідність дотримання певних принципів під час розроблення та дизайну навчального процесу із застосуванням інформаційних технологій: це, по-перше, різноманітність звукових, анімаційних та інших ефектів, що мають систематичний і цілеспрямований характер; використання кольору та реалістичності якості зображення, що забезпечує емоційний вплив уроку з використанням ІТ; використання комбінованих моделей презентації навчальної інформації, що збільшує глибину опрацювання будь-якої інформації студентами.

«Вбудовування» нового навчального матеріалу завжди супроводжується застосуванням деяких прийомів, методів пізнання або логічних операцій, які представляють собою спосіб перетворення інформації. Але сприйняття людини – це активний процес збору інформації, тому «досвід, знання, навички того, хто сприймає, мають важливий вплив на повноту сприйняття реальних предметів і подій» [8, с. 10], що ставить на передній план проблему змістового аспекту навчальної діяльності, яка є однією із найважливіших в освітньому процесі. Використання інформаційно-освітнього середовища у процесі навчання значним чином впливає як на способи представлення змісту навчання, так і на прийоми засвоєння нової інформації.

Розглядаючи психологічні проблеми змісту навчальної діяльності, можна виокремити у загальній системі знань дві підсистеми, одна з яких відповідає за категорію навчального предмета, інша ж є сукупністю знань, оволодіння якими є необхідним для засвоєння першої підсистеми та досягнення мети навчання. Саме такий розподіл навчальної діяльності на дві підсистеми обґрунтовується положеннями когнітивної психології і є, на наш погляд, головною умовою ефективності навчання із застосуванням інформаційно-освітнього середовища (див. табл. 1).

Згідно з одним із центральних понять когнітивної технології поняттю когнітивних (концептуальних) схем, за допомогою яких людина сприймає інформацію, для вбудовування нової інформації в уже наявну у студента систему знань необхідно, щоб у його свідомості вже існували когнітивні схеми, що сприяють кожній застосовуваній процедурі. Якщо ці схеми відсутні, спотворені, неповні або помилкові, це призводить до спотвореного, часткового або помилкового

сприйняття інформації із навколишнього середовища, що ускладнює або робить неможливим навчальний процес. Тому навчання слід розглядати як процес формування когнітивних схем, релевантних тим видам інформації, які необхідно навчитися сприймати і переробляти для адекватного реагування на вимоги оточуючих [2, с. 16].

Тому, проектуючи навчальний процес із застосуванням інформаційно-освітнього середовища, слід забезпечувати поетапне формування кожного аспекту навчальної діяльності та адекватний вплив усіх компонентів навчального процесу. Грамотне використання нових інформаційних технологій у процесі навчання забезпечує активізацію уваги, розширює можливості уяви, розвиває пам'ять, підсилює емоції, впливаючи на кожний компонент навчальної діяльності.

У контексті нашого дослідження, виходячи з положень когнітивної технології, що має модульну структуру, до навчальної діяльності із застосуванням інформаційно-освітнього середовища мають входити такі компоненти: мотиваційний (цільовий), когнітивний (змістовий), конативний (процесуальний), коригуючий (оцінюючий) та креативний (творчий), які тісно взаємопов'язані. Відповідно, рівню розвитку і проявленню кожного компонента й слід приділити увагу, будуючи ефективний навчальний процес, плануючи методи та види роботи для досягнення навчальної мети.

Отже, кожний модуль – це система занять, поєднаних загальною дидактичною метою. Фактором проектування та основою педагогічного дизайну такого модуля є інформація у контексті часткового або загального методу наукового пізнання. Кожний модуль, відповідно, ділиться на п'ять блоків занять, на кожному з яких вирішується певне дидактичне завдання: мотиваційний блок, теоретичний блок, процесуальний блок, корекційний блок, творчий блок (див. схема 1).

Вхідний моніторинг призначений для отримання інформації про рівень когнітивної готовності студентів до сприйняття і розуміння нової навчальної інформації та виконання різних пізнавальних дій і операцій. Когнітивна готовність визначає успішність усієї подальшої діяльності студентів щодо засвоєння нового навчального матеріалу. Для вивчення актуального рівня когнітивного розвитку використовується система моніторингу, яка діагностує базові когнітивні характеристики інтелекту, що мають нейрофізіологічну природу, загальнонавчальні вміння, (між)предметні знання і

вміння та інформаційно-комунікаційні навички [4, с. 121–129].

Зупинимось більш докладно на психологічних особливостях засвоєння інформації та рекомендаціях щодо психологічної готовності студентів до роботи з комп'ютером, які слід брати до уваги під час організації навчання із використанням ІТ. Комп'ютер вносить суттєві зміни у види розумової діяльності, відзначаючи редукування одних, збереження та модифікацію інших, появу нових інтелектуальних завдань, спостерігаючи нове співвідношення глобальних і творчих видів діяльності. Адже у роботі з комп'ютером оптимально задіяні всі канали сприйняття, досить високий рівень збудливості, максимальна комфортність процесу навчання. У зв'язку з цим необхідно враховувати особистісні характеристики студентів (темперамент, емоції, тип міжособистісних відносин, особливості здійснення пізнавальних та психічних процесів, інтелектуальний потенціал студента тощо).

У навчанні іноземних мов принципово важливими є такі психологічні характеристики студентів, що базуються на різних стратегіях обробки інформації:

1) спосіб сприйняття матеріалу – глобальний чи фрагментований із поясненням значення кожного фрагмента;

2) канал надходження інформації: візуальний – усний – кінестетичний;

3) способи структурування:

– такий, що сприймає систему у великих фрагментах; такий, що вирізняє лише структуру, зв'язки; такий, що вимагає прикладів, презентацій; такий, що сприймає врахування елементів як частини структури;

– інтровертний (вивчає предмет аналітично, планомірно та організовано) та екстравертний (орієнтований на людей, ситуації, вивчає предмет інтуїтивно, при цьому навчання певним чином залежить від контакту з людьми) [6, с. 66]. Так, М.П. Фетискін зазначає, що навчання інтровертів та екстравертів окремими групами виявляє високу ефективність порівняно зі змішаними групами [11].

Більшість авторів вважає, що у структурі особистості необхідно вирізнити чотири групи властивостей, тобто стійких особливостей, що виявляються у різних видах діяльності. Отже, це такі чотири групи властивостей:

– спрямованість особистості: її потреби, мотиви, цілі, переконання, ідеали;

– темперамент як психічна властивість особистості, яка визначає динаміку її виявів у різних видах діяльності;

– здібності, тобто психічні властивості особистості, що є потенційними й реаль-

ними можливостями людини у виконанні тієї чи іншої діяльності;

– характер як сукупність основних, стрижневих властивостей особистості, що визначають стиль її поведінки у суспільстві [5, с. 114].

Спрямованість – це основа, той провідний напрям, у якому людина себе стверджує, розвиває свої здібності, через який проявляється її характер та темперамент, який є провідним у будь-якому виді діяльності, зокрема й навчально-пізнавальній.

Г.О. Нагорна [7] поділяє студентів залежно від типу мислення на чотири групи (див. табл. 2).

Враховуючи вищесказане, ми можемо рекомендувати такі когнітивні стратегії, які разом із навчанням дією, що є навчанням через досвід, структурованим процесом вивчення власного досвіду вирішення реального завдання, проблеми (реалізації проекту) та застосуванням віртуального освітнього середовища, що сприяє творчому досягненню і переробці інформації, значно посилюючи зв'язок змісту навчання із повсякденним життям, враховуючи і розвиваючи творчі компоненти мислення, істотно впливатимуть на формування іншомовної компетентності і можуть бути задіяні під час проектування системи занять з іноземної мови (див. табл. 3).

Як ми вже зазначали, на кожному етапі ефективним вбачається поступове вбудовування інформаційно-комунікаційних технологій, гармонійне поєднання традиційних та сучасних засобів навчання, зокрема широке використання ресурсів, що надає інформаційно-освітнє середовище.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, одним з ефективних шляхів вирішення проблем, що постають нині перед суспільством, освітою і наукою у контексті компетентісно орієнтованої модернізації системи підготовки спеціалістів, що набуває характеру актуальної педагогічної та методологічної проблеми для майбутнього України, є формування іншомовної компетентності як одного із ключових завдань, що сприятиме випереджувальному інноваційному розвитку вітчизняної освіти. Відповідно, підготовка майбутнього фахівця повинна проходити в контексті інноваційних підходів до сучасної вищої освіти з врахуванням вимог інформаційно-технологічного суспільства. А основні принципи сучасної освіти (неперервність, відкритість, доступність) ще потребують своєї ефективної реалізації та відповідного інформаційно-технологічного забезпечення.

Адже розвиток нового навчального матеріалу завжди супроводжується застосуванням деяких прийомів, методів пізнання або логіч-

них операцій, які є способами перетворення інформації, а оволодіваючи іноземною мовою, людина повинна використовувати та одночасно виробляти нові психологічні структури.

Тому поняття когнітивної психології про репрезентативні когнітивні структури стають провідними у сучасному навчальному процесі. Ці когнітивні системи є свого роду внутрішніми розумовими психологічними шаблонами (формами, схемами, планами, моделями тощо), через які або за допомогою яких людина дивиться на світ і саму себе. Це ті структури, за допомогою яких людина отримує інформацію, аналізує та синтезує усі відомості і враження, що надходять до неї.

Водночас використання можливостей інформаційно-освітнього середовища у навчальному процесі здатне не лише озброювати знаннями, а й формувати у майбутніх педагогів професійного навчання потребу в безупинному самостійному оволодінні ними, розвивати вміння і навички самоосвіти, адже вони вчать, виконуючи реальні завдання, активно діючи; оперують та управляють різними джерелами інформації; вибирають і приймають різні рішення у контексті професійних ситуацій; навчаються мислити критично і творчо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бершадский М.Е. Когнитивная образовательная технология: построение когнитивной модели учащегося и ее использование для проектирования учебного процесса / М.Е. Бершадский // Школьные технологии. – 2005. – № 5. – С. 73–83.
2. Бершадский М.Е. Когнитивные смыслы образования / М.Е. Бершадский // Школьные технологии. – 2005. – № 5. – С. 13–17.
3. Бодина О.Г. Дизайн мультимедийного сопровождения учебных занятий / О.Г. Бодина // Основы педагогического дизайна и опыт его использования для проведения занятий в очной и заочной формах на курсах по повышению ИКТ-компетентности : матер. интернет-конфер. – С. 119–124. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ito-center.ifmo.ru/download/05_.pdf.
4. Буйницька О.П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання : [навч. посіб.] / О.П. Буйницька. – К. – 240 с.
5. Вітвицька С.С. Основы педагогики вищої школи : [підруч.] / С.С. Вітвицька. – 2-ге вид. – К. : Центр учб. літ-ри, 2016. – 384 с.
6. Морська Л.І. Інформаційні технології у навчанні іноземних мов : [навч. посіб.] / Л.І. Морська. – Тернопіль : Астон, 2008. – 256 с.
7. Нагорна Г.О. Специфічні особливості діагностики професійного мислення майбутніх вчителів / Г.О. Нагорна // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 2.
8. Нассер У. Познание и реальность. Смысл и принципы когнитивной психологии / У. Нассер. – Благовещенск : БГК им. И.А. Бодуэна де Куртензи, 1998. – 230 с.
9. Солсо Р. Когнитивная психология. – 6-е изд.. – СПб.: Питер, 2006. – 589 с.
10. Тименко В.П. Педагогічний дизайн у вищих професійних навчальних закладах технічного профілю / В.П. Тименко // Дизайн-освіта майбутніх фахівців на сучасному етапі освітньої практики : матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конфер. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/5210>.
11. Фетискин М.П. Психоэмоциональное обеспечение компьютерного обучения / М.П. Фетискин // Психологические проблемы применения ЭВМ в процессе обучения. – М., 1990. – С. 78–92.
12. Шампанер Г.М. Педагогические основы создания и использования технологии мультимедиа в образовательном процессе : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Г.М. Шампанер. – Баранул, 2000. – 169 с.